VASILE SORIN MARIN v. Romania (№ 17412/16)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявника на те, що його було двічі покарано, спочатку штрафом, а потім кримінальним засудженням, за одне й те саме діяння, що було порушенням його права не бути судимим і покараним двічі за той самий злочин, закріпленим статтею 4 Протоколу № 7 до Конвенції.

У ніч з 24 на 25 вересня 2011 року кілька сотень людей відвідали захід у розважальному клубі (надалі «клуб») у місті Баку. Серед людей було дві групи, до однієї з яких входив заявник. Ці дві групи перебували у давньому конфлікті між собою.

У певний момент між цими двома групами сталась сутичка, заявника було помічено серед ініціаторів та учасників сварки та бійки. Він, та інші особи спричинили хаос, безлад та пошкодили деяке майно в клубі. Їх поведінка призвела до того, що багато хто з відвідувачів клубу вирішили взагалі покинути місце події.

25 вересня 2011 року керівник клубу поскаржився до органів кримінального розшуку на описані вище події. До скарги не було додано жодного цивільного позову. Пізніше, у невстановлену дату, скаргу було відкликано.

Того ж дня один з відвідувачів клубу також звернувся із заявою про вчинення кримінального правопорушення проти заявника через те, що той вдарив його. Пізніше він відкликав свою скаргу.

28 вересня 2011 року заявника було притягнуто до адміністративної відповідальності на підставі пункту 24 статті 3 Закону № 61/1991 за дії, що порушують певні норми соціального співіснування та громадського порядку та миру (див. пункт 29 цього рішення), та оштрафовано на 200 румунських леїв (RON – приблизно 50 євро) за малозначне кримінальне правопорушення (*contravenţie*), вчинене у ніч з 24 на 25 вересня 2011 року у виді хуліганства, що спричинило порушення громадського порядку. Відповідне рішення ніколи не оскаржувалося заявником, який сплатив штраф пізніше у невстановлений день.

25 вересня 2011 року також було розпочато кримінальне провадження щодо інциденту 24-25 вересня 2011 року проти кількох осіб, у тому числі заявника, яких звинувачували у вчиненні злочину, передбаченого частиною 2 статті 321 Кримінального кодексу, чинного на той час (далі «КК в попередній редакції»).

Пізніше заявнику було пред'явлено обвинувачення у вчиненні злочину, передбаченого частиною 2 статті 321 КК в попередній редакції.

Заявник оскаржив обвинувальний акт, звернувшись до окружного суду міста Бакеу (the Bacău District Court) із запереченням *res judicata*, стверджуючи, що він уже був притягнутий до відповідальності за те саме діяння 28 вересня 2011 року (див. пункт 13 цього рішення), і що згідно з принципом *ne bis in idem*, він не міг бути притягнутий до кримінальної відповідальності знову за ті самі дії.

У вироці, ухваленому 19 березня 2015 року, суд відхилив його аргумент, постановивши, що оскільки рішення про притягнення до адміністративної

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

відповідальності не було оскаржено в суді (див. пункт 14 цього рішення), не було остаточного рішення, яке слід брати до уваги при застосуванні принципу *res judicata*.

Суд першої інстанції визнав заявника винним у вчиненні злочину, передбаченого статтею 371 КК в новій редакції, і призначив йому покарання у виді позбавлення волі строком на один рік, враховуючи судимість заявника та його внесок в «ініціювання, поширення і розпалювання конфлікту» («*naşterea, propagarea şi alimentarea conflictului*»).

Апеляційний суд залишив вирок в силі, зауваживши, що заявник спочатку був покараний за спричинення масового безладу в громадських місцях, а згодом був обвинувачений у діях, які перевищували ступінь тяжкості такого правопорушення, а саме «за грубе порушення громадського спокою та порядку в контексті вчинення насильницьких дій, погроз та знищення майна».

Заявник скаржився на те, що його двічі засудили за одне й те саме діяння у порушення його прав, захищених статтею 4 Протоколу № 7 до Конвенції.

Оцінка Суду

(a) Загальні принципи

Відповідні принципи щодо захисту від дублювання кримінальних проваджень узагальнено у справах Sergey Zolotukhin v. Russia [ВП], A and B v. Norway [ВП] та Mihalache v. Romania [ВП] (пункт 38 рішення).

Згідно зі статтею 4 Протоколу № 7 до Конвенції, яка закріплює правило *ne bis in idem*, Суд повинен був визначити, чи були ці два провадження кримінальними за своєю природою, чи стосувалися вони тих самих фактів і правопорушення («*in idem*»), чи становив адміністративний штраф «остаточне засудження» та чи було дублювання провадження («bis» – див., наприклад, *mutatis mutandis*, згадане рішення у справі A and B v. Norway, §§ 136-47) (пункт 39 рішення).

(b) Застосування цих принципів у справі

(i) Чи було провадження кримінальним за характером

Сторони не заперечували, що провадження, яке призвело до засудження заявника за «порушення громадського порядку» – правопорушення, передбачене статтею 371 КК в новій редакції, було кримінальним за своєю природою. Суд не вбачив підстав вважати інакше.

Залишалося встановити, чи було провадження щодо накладення адміністративного стягнення на заявника відповідно до Закону № 61/1991 за своїм характером кримінальним. Роблячи це, Суд спирався на «*критерії Енгеля*» (див. рішення у справі Engel and Others v. the Netherlands): першим критерієм є юридична класифікація злочину згідно з національним законодавством, другим — сам характер правопорушення, а третім — ступінь суворості покарання, яке ризикує отримати відповідна особа. Другий і третій критерії є альтернативними і не обов'язково кумулятивними. Однак, це не виключає кумулятивного підходу у випадках, коли окремий аналіз кожного критерію не дає можливості дійти чіткого

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

висновку щодо наявності кримінального обвинувачення (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі Sergey Zolotukhin v. Russia ([ВП] § 53 і наведені в ньому справи) (пункт 41 рішення).

Що стосувалося першого критерію, то зрозуміло, що оскаржуваний штраф був адміністративним відповідно до Закону № 61/1991. Проте сам по собі цей елемент не міг бути вирішальним; справді, юридична характеристика процедури згідно з національним законодавством не може бути єдиним критерієм доречності застосування принципу *ne bis in idem* відповідно до пункту 1 статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції, інакше застосування цього положення було б залишено на розсуд Договірних держав у такому ступені, який міг би призвести до результатів, несумісних з об'єктом і метою Конвенції (див. рішення у справі Muslija v. Bosnia and Herzegovina) (пункт 42 рішення).

Що стосувалося другого критерію, відповідні національні положення були застосовні відповідно до статті 1 Закону № 61/1991 (див. пункт 29 цього рішення) до всіх громадян, а не до групи, яка мала особливий статус (порівняйте з ухвалою у справі Prina v. Romania (ухв.)). Санкцією, встановленою за правопорушення, визначене у статті 3 Закону, був штраф, який був спрямований на покарання та стримування поведінки, яка могла підірвати соціальні цінності, охоронювані законом; ці елементи визнаються характерними ознаками кримінальних покарань (пункт 43 рішення).

Стосовно третього критерію, а саме ступеня суворості заходу, ЄСПЛ зауважив, що хоча штраф, накладений у цій справі, не був значним (приблизно 50 євро), максимальний штраф, передбачений законом за таку поведінку сам по собі був досить низьким (приблизно 250 євро), однак він мав каральний характер. Мета штрафу полягала не в тому, аби компенсувати шкоду, завдану заявником, а радше утримати його від повторного вчинення злочину. Насправді той факт, що максимальне потенційне покарання за порушення громадського порядку, в якому звинувачували заявника, не включало позбавлення волі, не є вирішальним, оскільки достатньо того, аби правопорушення, про яке йдеться, за своїм характером є кримінальним для цілей Конвенції (див. *mutatis mutandis*, рішення у справі Tsonyo Tsonev v. Bulgaria (№ 2)) (пункт 44 рішення).

У світлі вищезазначених міркувань Суд дійшов висновку, що характер правопорушення, за яке заявника було оштрафовано поліцією 28 вересня 2011 року, був таким, що підпадав під вираз «кримінальна процедура», використаний у статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції.

(ii) Чи були обставини правопорушень одними й тими ж за своєю природою («in idem»)

Поняття «те саме правопорушення» — елемент *in idem* принципу *ne bis in idem* у статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції — слід розуміти як друге «правопорушення», яке виникає внаслідок ідентичних фактів або обставин, які істотно є тими самими (див. згадане рішення у справі Sergey Zolotukhin, §§ 78-84) (пункт 46 рішення).

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

У цій справі обставини, які стали підставою для накладення адміністративного штрафу та притягнення заявника до кримінальної відповідальності, по суті, були спричиненням хаосу (безладу, погрому), який викликав суспільне обурення та порушив громадський порядок і спокій, на порушення відповідних положень законодавства, викладених у Законі № 69/1991, з одного боку, і в Кримінальному кодексі, з іншого. Це резюме подій демонструвало, що йшлося про однакову поведінку того самого обвинуваченого та в той самий часовий проміжок; що ще належало встановити, то чи були факти правопорушення, за яке заявника було оштрафовано, і обставини кримінального правопорушення, за яке йому було пред'явлено звинувачення, ідентичними або по суті однаковими (див., *mutatis mutandis,* рішення у справі Ruotsalainen v. Finland) (пункт 47 рішення).

Встановлені обставини у двох провадженнях стосувалися одного і того ж інциденту в клубі у ніч з 24 на 25 вересня 2011 року, який викликав обурення та / або осуд. Їхня правова класифікація, очевидно, відрізнялася в одному аспекті, як вказали національні органи влади: ступені тяжкості порушення. Діяння, за яке було накладено покарання як за невелике правопорушення, було нижчим за ступенем тяжкості, тоді як діяння, у вчиненні якого заявник обвинувачувався у кримінальному провадженні, було більш тяжким. Іншими словами, як запропонували національні органи влади, якщо перше діяння стосувалося спричинення хаосу (погрому) без будь-яких елементів фізичного насильства, то в тій мірі, в якій слово «хаос» передбачало лише словесну образу, кримінальне діяння є більш контекстуалізованим, будучи описаним як «серйозне порушення громадського спокою та порядку в контексті вчинення насильницьких дій, погроз і знищення майна» (див. пункти 19 і 26 цього рішення) (пункт 48 рішення).

Зазначаючи, що проти заявника не було висунуто жодних окремих звинувачень у знищенні майна чи фізичному нападі (див. пункти 15-16 цього рішення), ЄСПЛ не міг не помітити того факту, що поняття «хаосу», оскільки воно конкретно не визначено у відповідному національному кримінальному законодавстві, мало тлумачитися відповідно до його загальноприйнятого значення, яке, як також стверджував заявник, передбачало певну ідею насильства, вербального чи фізичного, спрямованого проти людей та / або власності (див. пункт 24 цього рішення) (пункт 49 рішення).

З огляду на вищезазначені фактори, Суд дійшов висновку, що кримінальне обвинувачення, висунуте проти заявника, містило обставини адміністративного правопорушення в повному обсязі, і, навпаки, обставини адміністративного правопорушення не містили жодних елементів, які не були б присутні у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого було звинувачено заявника.

Тому обставини, що становили два правопорушення, слід було розглядати як суттєво однакові для цілей статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції.

(iii) Чи був адміністративний штраф «остаточним засудженням»

Суд встановив у згаданій справі Mihalache, що судове втручання не було необхідним для того, аби рішення розглядалося як «остаточне виправдання» або

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

«засудження» відповідно до статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції. Він роз'яснив, що малося на увазі під остаточним рішенням для цілей статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції у справі Sergey Zolotukhin (згаданій вище, §§ 107 і 108, з подальшими посиланнями) і, зокрема, щодо ситуацій, коли адміністративне рішення передбачає накладення штрафу, як у справі Tsonyo Tsonev (згаданій вище, §§ 53, 54 і 56 цього рішення) (пункт 52 рішення).

Взявши до уваги вищезазначені загальноприйняті принципи, що мали відношення до цієї справи, і зазначаючи, що заявник не оскаржував повідомлення про штраф і сплатив його пізніше (див. пункт 14 цього рішення), адміністративне рішення про накладення штрафу стало остаточним для цілей статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції (пункт 53 рішення).

(iv) Чи мало місце дублювання проваджень («bis»)

Стосовно умов, які мають бути виконані для того, щоб подвійне провадження у кримінальних справах і провадженнях у справах про незначні правопорушення вважалося достатньо пов'язаним по суті та в часі та, таким чином, сумісним з критерієм «*bis*» у статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції, необхідно з'ясувати, наприклад:

– чи переслідували різні групи проваджень взаємодоповнюючі цілі і, таким чином, розглядали, не лише *in abstracto*, але й *in concreto*, різні аспекти соціальної неправомірної поведінки;

– чи становили відповідні подвійні провадження передбачуваний наслідок, як за законом, так і на практиці, тієї самої оскаржуваної поведінки («*in idem*»);

– чи проводилися відповідні провадження таким чином, щоб уникати, наскільки це можливо, будь-яких додаткових недоліків, що є результатом дублювання проваджень, і, зокрема, під час збору та оцінки доказів, у тому числі через адекватну взаємодію між різними компетентними органами аби переконатися, що встановлення фактів в одному провадженні повторюється в іншому;

– і, перш за все, чи було враховано покарання, призначене у провадженнях, які стали остаточними першими, у тих, які стали остаточними останніми, щоб запобігти тому, щоб відповідна особа, врешті-решт, була змушена нести надмірний тягар; цей ризик є найменш імовірним, якщо існує механізм компенсації, призначений для забезпечення того, щоб загальний розмір будь-яких накладених покарань був пропорційним (див. згадане рішення у справі A and B v. Norway, §§ 131-32).

Нарешті, об'єднане провадження з більшою вірогідністю відповідатиме критеріям взаємодоповнюваності та узгодженості, якщо санкції, які мають бути застосовані у провадженні, формально не класифікованому як «кримінальне», є специфічними для відповідної поведінки та таким чином відрізнятимуться від «жорсткої основи кримінального права» (Bajčić v. Croatia, № 67334/13, § 40, від 8 жовтня 2020 року) (пункт 54 рішення).

У цій справі кримінальне провадження було порушено проти заявника 25 вересня 2011 року (див. пункт 15 цього рішення); 28 вересня 2011 року,

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

паралельно з кримінальним провадженням, поліція постановила покарати заявника адміністративним штрафом (див. пункт 13 цього рішення). Цей штраф залишався остаточним протягом певного часу, поки кримінальне провадження ще перебувало в слідчих органах (див. пункт 14 цього рішення). Це провадження завершилося 15 грудня 2015 року, коли заявника було визнано винним остаточним вироком та засуджено до строку позбавлення волі, виконання якого було призупинено (див. пункти 26-27 цього рішення) (пункт 55 рішення).

Зазначаючи, що згідно з його усталеною практикою два провадження не обов'язково повинні проводитися одночасно від початку до кінця, Суд вважав, що подвійні провадження були достатньо пов'язані в часі в розумінні його прецедентної практики (див. згадане рішення у справі A and B v. Norway, § 134, та рішення у справі Velkov v. Bulgaria) (пункт 56 рішення).

Оцінюючи зв'язок по суті між двома провадженнями, Суд повторив те, що він уже встановив, а саме, що обидва провадження були кримінальними за своєю природою (див. пункт 45 цього рішення) і стосувалися тієї самої осудливої поведінки з боку заявника, виявленої впродовж того самого часу (див. пункт 47 цього рішення).

Таким чином, Суд прийшов до висновку, що кримінальне провадження не можна було розглядати як додаткову відповідь на протиправну поведінку заявника, спрямовану на комплексне вирішення поточної ситуації порушення після того, як було встановлено, що поведінка досягла певного рівня жорстокості (порівняйте з рішенням у справі Galović v. Croatia). Звідси слідувало, що обидва провадження не переслідували взаємодоповнюючих цілей у вирішенні проблеми соціально образливої поведінки, яка порушувала громадський порядок, спричиняючи хаос у громадському місці (пункт 59 рішення).

Крім того, щодо передбачуваності законом і на практиці наслідків поведінки заявника, ЄСПЛ повторив, що оскаржувана поведінка відповідала одному інциденту, описаному подібним чином як у рішенні про адміністративне стягнення (див. пункт 13 цього рішення), так і в обвинувальному акті у кримінальному провадженні проти заявника (пункт 59 рішення)

Зазначаючи, що дублювання проваджень і покарань може бути дозволено лише за умов, передбачених і вичерпно визначених чіткими та точними правилами, які дозволяють особам передбачити, які дії чи бездіяльність можуть стати предметом такого дублювання, таким чином гарантуючи, що право, гарантоване статтею 4 Протоколу № 7 до Конвенції не ставиться під сумнів як таке, і юридична визначеність зберігається (див. згадане рішення у справі Galović, § 119), ЄСПЛ вважав, що в цій справі заявник не мав підстав передбачати, що його поведінка могла призвести до таких наслідків, як відкриття провадження у справах про незначні правопорушення за конкретний окремий інцидент, а також до кримінального провадження за той самий інцидент (пункт 60 рішення).

Що стосується способу ведення провадження, Суд зауважив, що кримінальний суд не взяв до уваги попереднє (адміністративне) провадження щодо дрібного правопорушення проти заявника. Обидва національні суди вважали ці провадження

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

невідповідними для оцінки аргументу *res judicata*, висунутого заявником, оскільки не було винесено остаточного вироку у провадженні про незначне правопорушення, яке, на їхню думку, не передбачало покарання кримінального характеру, враховуючи низький розмір штрафу (див. пункти 18-19 і 26 цього рішення). Два покарання, застосовані до заявника, одне з яких передбачало позбавлення волі, навіть незважаючи на те, що його виконання було зрештою призупинено, жодним чином не були об'єднані. Отже, можна вважати, що заявник зазнав невигідного становища, пов'язаного з дублюванням проваджень, що перевищило те, що було суворо необхідним (пункт 61 рішення).

Беручи до уваги ці фактори, Суд визнав, що обидва провадження не були об'єднані у спосіб, щоб утворити узгоджене ціле, таким чином порушуючи критерій «*bis*» за статтею 4 Протоколу № 7 до Конвенції.

Висновок

Порушення статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції (право не бути притягненим до суду або покараним двічі).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 3 жовтня 2023 року й набуло статусу остаточного 3 січня 2024 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.